

III SHO‘BA

AHOLINING MOLIYAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISH VA BUDJET-SOLIQ TIZIMINI OQILONA BOSHQARISH – FAROVONLIK DARAJASINING OMILI

TURISTIK FAOLIYAT SUB'EKTLARINI SOLIQQA TORTISHNING ZAMONAVIY AMALIYOTI

Abdullayev Zafarbek Safibullayevich

Toshkent moliya instituti mustaqil tadqiqotchisi

Turizm sohasining jahon iqtisodiyotida tutgan o‘rni va rivojlanish tendensiyalari, turizm faoliyatini rivojlantirishda soliqqa tortishning zamonaviy tizimini qo‘llashning konseptual asoslari, zamonaviy turizmni turli soliq vositalari orqali rag‘batlantirishning ilg‘or xorij tajribasi kabi masalalar hozirgi kunda dolbazardligi bilan ajralib turadi. 1980 yillarga kelib turizmning ahamiyati va uning boshqa ijtimoiy-iqtisodiy faoliyat turlari bilan o‘zaro aloqasi to‘g‘risida aniq tushunchalar paydo bo‘la boshladi. Ushbu davrga kelib iqtisodchilar tomonidan turizmni iqtisodiy fenomen hamda jahon va milliy iqtisodiyotlarni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligi e‘tirof etila boshlandi.

2011 yildan buyon 3,5 foizdan kam bo‘lmagan o‘shish ko‘rsatkichiga ega bo‘lgan hamda sog‘liqni saqlash, axborot texnologiyalari kabi sohalarga nisbatan jadal o‘sgan dunyodagi uchinchi eng tez rivojlanadigan soha hisoblanadi (1-rasm).

1 - rasm. Jahon yalpi mahsuloti va turizm sohasi daromadlarining so‘nggi yillar davomida o‘shish dinamikasi (foizda)¹¹⁸

Turizm sohasi jahon va milliy iqtisodiyotlar uchun iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantirish, valyuta tushumi va ijobiy to‘lov balansini ta‘minlash, tadbirkorlik faolligini oshirish va bandlikni ta‘minlash, iqtisodiyotni diversifikatsiyalash, turizm sohasiga xizmat qiluvchi tarmoqlarni tashkil etish va soha bilan bog‘liq

¹¹⁸ Butunjahon sayohat va turizm kengashi va Jahon banki ma‘lumotlari asosida muallif ishlanmasi

tarmoqlarni rivojlanishini rag‘batlantirish salohiyatiga ega muhim sohalardan hisoblanadi. Ushbu sohani rivojlantirish esa alohida yondashuvni talab etadi.

Turizm faoliyatini rivojlantirishda soliqqa tortishning zamonaviy tizimini qo‘llashning konseptual asoslarini tadqiq etish va turizmni soliq mexanizmlari orqali rag‘batlantirish bo‘yicha ilg‘or xorijiy tajribani o‘rgangan holda sohani isloh qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Turistik mahsulot va xizmatlarga bo‘lgan talab narxga nisbatan yuqori egiluvchanlikka ega bo‘lib, turizm mahsuloti va xizmatlarining narxi esa turizm sohasi subyektlariga bo‘lgan soliq yuklamasiga nisbatan yuqori sezuvchanlikka moyil deb hisoblanadi. Konsalting va audit xizmatlarini ko‘rsatadigan xalqaro kompaniya ostida tanilgan “Deloitte Touche” hisobotlarida¹¹⁹, bu borada o‘tkazilgan tadqiqot natijalari ahamiyatlidir. Unga ko‘ra, turizm sohasi subyektlariga bo‘lgan soliq yuklamasining o‘zgarishi turizm mahsuloti va xizmatlarining narxini o‘zgarishiga olib keladi, bu esa turistlarning sayohat qilish manzili turizm maskani sifatida mamlakatlarni tanlash bo‘yicha qarorlariga sezilarli ta‘sir qiladi. Jumladan, ma‘lum bir mamlakatda turizm sohasida soliq yuklamasi oshsa, turizm mahsulotlari narxi sezilarli qimmatlashadi. Xorijiy turistlar nisbatan arzonroq turizm manzillarga sayohatlarini amalga oshirishga qaror qilishiga olib keladi.

Soliq tizimini iqtisodiy xususiyatlarini to‘liq qamrab olgan holda, shuningdek aniq maqsad va vazifalarga erishish vositasi sifatida qarab, “soliq imtiyozi”ni soliqqa tortish tizimida qo‘llanishi aniq maqsadni ko‘zlaydigan va uning iqtisodiy, budjet-moliyaviy yoki ijtimoiy samaradorligini aniqlash mumkin bo‘lgan, ayrim soliq to‘lovchilarning soliq yuki kamaytirilishiga qaratilgan afzalliklarni amalga oshirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Turizm sohasi uchun taqdim qilingan soliq imtiyozi sohaga investitsiya kiritilishini, xorijiy va ichki turistlarga ko‘rsatiladigan xizmatlar hajmining oshishini rag‘batlantirishi va ijtimoiy-iqtisodiy foyda keltirishi bilan bir qatorda budjet tushumlarini qisqartiradi va unga bilvosita xarajatlarni yuklashi mumkin. Shunday ekan, budjet tushumlarining kamayishi va bilvosita xarajatlar qo‘shimcha investitsiya natijasida yuqori daromad va ijtimoiy natijadorlik bilan qoplanadigan bo‘lsa, rag‘batlantirish siyosatining ushbu turi samarali bo‘ladi¹²⁰.

2017 yildan boshlab iqtisodiy rivojlanish dasturlarida soliq tizimi, ayniqsa turizm sohasini rivojlantirish uchun turli soliq imtiyozlarini qo‘llash ahamiyati yildan yilga ortib bormoqda. 2019 yildagi ijtimoiy inqirozdan keyingi davrda ko‘plab davlatlar iqtisodiy munosabatlarni tartibga solishning asosiy mexanizmlaridan biri sifatida imtiyozli soliqqa tortish vositalaridan faol foydalanishmoqda¹²¹.

Xorijiy turistlarga ko‘rsatiladigan turizm xizmatlari hajmini oshirish

¹¹⁹ WTTC Taxation Policy Task Force Case Studies. (2021). Principles of Intelligent Taxation, East Lansing: The World Travel & Tourism Tax Policy Center, <https://usajournalshub.com/conferences/index.php/iscrc/article/view>

¹²⁰ Roca J. (2014). Evaluation of the Effectiveness and Efficiency of Tax Benefit. Institutional Capacity and Finance Sector, Discussion Paper IDB-DP-136. IDB.

¹²¹ Колесов А.С. Об оценке эффективности финансовой политики // Финансы. 2012. № 11

maqsadida tegishli mamlakat hududida tashrif buyuruvchilarning xarajat qilishlarini rag‘batlantirishga qaratilgan “Tax Free” qo‘shilgan qiymat solig‘ini (QQS) qaytarishni nazarda tutuvchi soliq imtiyozi joriy qilingan. Mazkur yo‘nalishdagi soliq imtiyozlarini qo‘llash QQS stavkasi miqdorida iste‘mol tovarlarining narxini arzonlashtirish asosida xorijiy tashrif buyuruvchilarning iste‘mol tovarlariga bo‘lgan talabini rag‘batlantirishda samarali hisoblanadi. Xorijiy mamlakatlarda QQS ni tadbiiq qilinishining tahliliga ko‘ra, mazkur soliq tovarlar va xizmatlar uchun umumiy stavkaga ega bo‘lsa-da, 70 tadan ortiq mamlakatlarda mazkur soliq joylashtirish vositalari, umumiy ovqatlanish nuqtalari, transport, turoperator xizmatlari kabi turizm sohasi bilan bog‘liq faoliyat turlari uchun pasaytirilgan yoki “nol” stavkada qo‘llaniladi. Jumladan, Isroilda xorijiy turistlar iste‘molining o‘shishini rag‘batlantirish maqsadida turistlar tomonidan mamlakatda bo‘lish davrida sotib olingan tovarlar bo‘yicha to‘langan QQS ni (18%) qaytarish tizimi amal qiladi. Xuddi shu tarzda, 2006 yil yanvar oyida Meksikada QQS ni qaytarish tizimi joriy qilingan bo‘lib, unga ko‘ra tashrif buyuruvchilarga 16% stavkasidagi QQS mamlakatdan chiqishda qaytarib beriladi.

Xorijiy mamlakatlarda turizm sohasi subyektlarining eksport faoliyatini qo‘llab-quvvatlash, ularning mahsulot va xizmatlari narxlarini tushirishga imkon berish orqali raqobatbardoshligini ta‘minlash maqsadida zamonaviy soliq mexanizmlari taqdim etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. Roca J. (2014). *Evaluation of the Effectiveness and Efficiency of Tax Benefit. Institutional Capacity and Finance Sector, Discussion Paper IDB-DP-136. IDB.*
2. Колесов А.С. *Об оценке эффективности финансовой политики // Финансы. 2012. № 11*

YOSHLARNING MOLIYAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISH DAVR TALABI

Asqarova Muhabbat Ibraximovna
*TDIU huzuridagi “O‘zbekiston iqtisodiyotini
rivojlantirishning ilmiy asoslari va muammolari”
ilmiy-tadqiqot markazi katta ilmiy xodim*

Ayni paytda davlatimiz tomonidan tadbirkorlik sub‘yektlari va hududlar aholisi manfaatlarini birlashtirishga qaratilgan muayyan ishlar amalga oshirilmoqda. Aholining moliyaviy xulq-atvori makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarga va hududlarning investitsion jozibadorligiga bevosita ta‘sir qiladi. Moliyaviy savodxonlikning yuqori darajasi aholining bir qismi qo‘shimcha bilim olishga va shunga mos ravishda bozor taklif etayotgan moliyaviy mahsulotlardan foydalanishga tayyor ekanligini ko‘rsatadi. Moliyaviy savodxonlikning past darajasi qo‘shimcha bilim olishni istamasligini ko‘rsatishi mumkin. Shunga ko‘ra,